

*Л.В.Шаповал, аспірант
Харківського національного
педагогічного університету
ім.Г.С.Сковороди*

**ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО
СПРИЙНЯТТЯ ЯК ПРОФЕСІЙНОЇ ЯКОСТІ ВЧИТЕЛЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

В статті визначаються головні особливості естетичного сприйняття як професійної якості вчителя образотворчого мистецтва: особистісні, естетико-художні, ментальні в сучасних умовах приєднання України до Болонського процесу. Євроінтеграція визначає такі перспективні напрями становлення особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у вищому педагогічному навчальному закладі, як встановлення концепції життєтворчості, опора на духовні основи буття, розвиток естетичних потреб, уяви, смаків, сприйняття, удосконалення художньої та педагогічної майстерності шляхом експериментування з новими ідеями, напрямками, технологіями, засобами. тощо.

Ключові слова: естетичне сприйняття, професійна якість, євроінтеграція.

В статье определяются главные особенности эстетического восприятия как профессионального качества учителя изобразительного искусства: личностные, эстетико-художественные, ментальные в современных условиях присоединения Украины к Болонскому процессу. Евроинтеграция определяет такие перспективные направления становления личности будущего учителя изобразительного искусства в высшем педагогическом учебном заведении, как установление концепции жизнетворчества, опора на духовные основы бытия, развитие эстетических потребностей, представления, вкусов, восприятия, усовершенствования художественного и педагогического мастерства путем экспериментирования с новыми идеями, направлениями, технологиями, средствами и т. д.

Ключевые слова: эстетическое восприятие, профессиональное качество, евроинтеграция.

Shapoval L.V. In the article there are determined main peculiarities of aesthetic perception as the professional property of a creative art teacher: personal, aesthetic - artistic, mental ones under modern conditions of joining Ukraine to the Bologna process. Eurointegration defines such perspective directions of formation of a future creative art teacher personality at a High Pedagogical Educational Institution as determination of a life art conception, emphasis on spiritual bases of being, development of the aesthetic requirements, idea, tastes, perception,

improvement of the artistic and pedagogical skill by means of experimentation with new ideas, directions, technologies, methods et.

Key words: aesthetic perception, professional property, eurointegration.

На сучасному етапі приєднання України до Болонського процесу педагогічна наука веде активний пошук шляхів удосконалення підготовки професійних кадрів. Як зазначив В.І.Євдокимов, реалізація Болонських принципів у системі національної вищої освіти є важливим чинником євроінтеграції України, тобто є дієвим засобом підвищення доступу громадян до якісної освіти. Під якістю освіти розуміють відповідність вищої освіти як соціальної системи соціально-економічним потребам, інтересам особистості, суспільства і держави, що відображає компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість і зумовлює задоволення як особистих духовних і матеріальних потреб, так і потреб суспільства. Дивитися на студента тільки через викладацький стіл у нових умовах уже неможливо. Треба навчитися сприймати студента як особистість, розуміти всю складність і багатовимірність його вдачі, виявити у нього спадкові, набуті й розвинені здібності та якості, розрізняти багатозначність учинків і дій, різноманітність мотивів, емоцій і почуттів [4]. Вчитель образотворчого мистецтва сьогодні – це професіонал, який бачить, сприймає, розуміє і створює красу. Працювати і творити за її законами є одним з головних критеріїв підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. Тому значну увагу цьому приділено в Національній державній комплексній програмі естетичного виховання (1994 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті (2001 р.) і інших.

Життєтворчість, демократизація, свобода, діалог, модернізація, особистісно-орієнтований та ціннісно-смісловий підходи до фахового становлення особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у вищому педагогічному навчальному закладі спрямовані на розвиток професійно - значущих якостей, серед яких естетичне сприйняття є одним з провідних. Реформування мистецької освіти в Україні в рамках Болонського процесу ставить перед вчителем образотворчого мистецтва такі сучасні вимоги:

- удосконалювати художню та педагогічну майстерність шляхом експериментування з новими ідеями, напрямками, технологіями, засобами тощо;

- розвивати гнучкість мислення, потреби до пізнання та самостійних дій;
- актуалізувати художньо-творчі здібності;
- розвивати естетичні потреби, уяву, смаки, сприйняття, що необхідні як митцю професіоналу, так і педагогу художнього фаху;

Мета статті: розглянути особливості формування естетичного сприйняття як професійної якості вчителя образотворчого мистецтва в умовах євроінтеграції.

Професійна підготовка майбутнього вчителя, з одного боку – це процес, а з іншого – результат, тобто професійна підготовка – це процес, якому властиві (лише цій підготовці) особливості чи якості (формування знань, умінь, навичок, володіння певними професійними вміннями, рефлексія). Проблемі дослідження системи професійних якостей педагога в сучасній психолого-педагогічній науці присвячено ряд праць. На думку О.І.Гури [3] найбільш складним утворенням, що виявляється в діяльності (як результат об'єктивізації властивостей і здібностей особистості, а відповідно – знань, умінь та навичок) – є якість, яка має інтегративний характер. Це значить, що процес утворення будь-якої якості починається з формування найпростіших елементів поведінки, що надалі ускладнюються, переплітаються і, поєднуючись, інтегруються в якість.

Так представники акмеології О.А.Деркач, В.Г.Зазикін зазначають, що акмеологічні інваріанти (загальні базисні властивості особистості), такі як сила особистості, високий рівень саморегуляції, креативність, тощо – дають змогу швидше сформувати систему спеціалізованих гнучких навичок та вмінь, а також особливих професійно-важливих якостей, які роблять професійну діяльність високоєфективною та стабільною [1]. У систему професійних якостей викладача ВНЗ різні дослідники проблеми ввели більше ніж 100 компонентів. С.Л.Рубінштейн відмічав, що цілісність особистості полягає не в «кореляції» окремих рис особистості і не в її аморфності, а в структурній єдності системних властивостей, які об'єднують усі інші. Як відмітив В.О. Слассьонін, основу, що об'єднує всі основні професійні якості, складають якості професійно-педагогічної спрямованості такі, як спрямованість на професійно-особистісний розвиток, наявність професійного ідеалу, позитивної Я-концепції [13]. Так В.П.Кузовльов усі професійні якості класифікує на:

- мотиваційні;
- особисті;
- моральні [8].

На думку А.В.Барабанщикова основними професійно-педагогічними якостями викладача ВНЗ повинні бути натхнення, відкритість, підвищена вимогливість до себе, дружелюбність [2].

Щоб сформувати у майбутнього вчителя певні якості, його потрібно включити в таку діяльність, яка вимагає наявності їх. Структура пізнавальної діяльності особистості складається: з процесу оволодіння знаннями, вміннями і навичками, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення. І саме успішне освоєння всіх елементів структури пізнавальної діяльності є умовою добре сформованого естетичного сприйняття як професійної якості майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Естетичне сприйняття як професійну якість викладача ВНЗ згідно дослідженням О.І.Гури можна віднести до експресивної підсистеми професійних якостей, куди входять емоційна сприйнятливість, емоційно-вольова стабільність [3]. Як свідчать дослідження багатьох вчених формування естетичного сприйняття проходить одночасно як формування професійної, особистісної, естетично-художньої, ментальної якості майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

На характерні особливості естетичного сприйняття як особистісної якості вчителя образотворчого мистецтва вказують В.І.Лозова і Г.В.Троцько. Вони наголошують на тому, що саме сприймається і як – визначається особистісними особливостями сприймаючого і виражаються ці особливості в здібності помічати прекрасне і звертати на нього увагу [11]. В.О.Сухомлинський відмічає, що чим більш витончені відчуття і сприйняття, тим більше бачить і чує людина в оточуючому світі відтінків, тонів і полутонів, чим глибше виражається особистісна емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширше емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини. І.М.Цой відмічає, що у людей художнього типу розвинені художні здібності, для них характерні цілісність сприйняття, жвавість пам'яті, яскрава уява, підвищена емоційність, образність мислення. Ці характерні особливості художнього типу багато в чому впливають на формування естетичного сприйняття [16].

Помітний поштовх до розв'язання проблем формування естетичного сприйняття як естетично-художньої якості поклали дослідження і розробки таких вітчизняних фахівців: О.П.Наконечної (естетичне сприйняття в контексті тлумачення естетичного) [12]. І.М.Цой (моделювання формування естетичного сприйняття мистецтва) [16] Н.В.Куражевої (визначення творчості і сприйняття мистецтва) [10] О.С.Кайдановської (емоційний аспект формування естетичного сприйняття) [5]. У цих працях розкривається специфіка естетичного сприйняття і бачення, які повинна культивувати і розвивати в собі людина, яка займається зображувальною діяльністю, у тому числі і майбутній вчитель образотворчого мистецтва. Так, на думку О.П.Наконечної зміст активного сприйняття світу майбутніми вчителями сьогодні не пов'язаний із всеохоплюючою діяльною експансією, щодо задоволення своїх потреб, а включає в себе споглядання, вміння залишати світ в його самостійності, повагу до світу та здатність до розкриття і збереження розмаїття буття у формах свого власного переживання буття через розвиток людської чуттєвості, досягнення і збереження певного духовного стану «глядача». А це формує готовність до естетичного сприйняття, прийняття того нового, що несе час, присутність – у бутті [12]. Естетичне сприйняття – це суб'єктно-суб'єктна взаємодія, і її результат залежить від особливостей як твору, так і сприймаючого [10]. Формування естетичного сприйняття має велике значення в підготовці вчителя образотворчого мистецтва, дозволяючи в професійній педагогічній діяльності найбільш ефективно передавати учням художні і композиційні знання, уміння і навички, а також розвивати естетичні якості, потребу в художньо-творчому освоєнні дійсності, художньо-образне сприйняття світу.

До ментальних аспектів формування естетичного сприйняття належать наукові дослідження Г.Сковороди, О.Кульчуцького [9], В.Л.Храмова [15]. Визначення естетичного сприйняття як ментальної якості вбирає в себе емоційну, почуттєву сферу ціннісних відносин між людиною і світом, які проявляються в почутті прекрасного, високого, трагічного, комічного. І саме емоційно-почуттєвий характер, кордоцентричність (перевагу серця над головою) української душі одностайно підтверджують дослідники цієї проблеми. Г.С. Сковорода приписує серцю не тільки чуттєве життя, а і мислення і волю. Як добрі так і погані думки концентруються в серці. «Серце – центр

людини. Кожен є тим, чим є його серце. Воно і є істинною людиною, божа іскра в людині» – говорив Г.С. Сковорода.

Згідно до психолого-педагогічних досліджень Б.Г.Ананьєва, В.О.Сухомлинського, М.В.Соколова, М.С.Кагана, В.Г.Кременя, в навчальному процесі велику роль відіграє особистість вчителя і його професійні якості, у тому числі і естетичне сприйняття. Учитель має спиратися у своїй професійній діяльності на синтез інтелектуально-творчих та емоційно-позитивних можливостей. М.В. Соколов в своєму дослідженні про професійну діяльність зазначив, що творча особистість формується тільки творчою особистістю, тому лише педагог-творець (особливо в області мистецтва) може формувати активну, творчу особистість [14].

Питання формування естетичного сприйняття як головної задачі своєї педагогічної діяльності торкалися сучасні дослідники: І.М.Цой, [16] М.М.Кір'ян [6]. На необхідність розвитку творчого відношення студентів до художньо-педагогічної діяльності, творчої самореалізації, на необхідність формування професійних якостей художника і педагога, активності знань учителя образотворчого мистецтва наголошував М.М.Кір'ян. Поставлені проблеми дослідники вирішували спираючись на індивідуальні особливості і пізнавальні можливості особистості на використання нових педагогічних технологій.

Проблеми художньо-фахової підготовки, до яких входить і питання формування естетичного сприйняття висвітлюються у науково-педагогічних працях Г.В.Беди, В.С.Кузіна, Є.В.Шорохова. Роботи методичного змісту зовсім малочислені. Наприклад, методичні рекомендації щодо сприймання і оцінювання мистецьких творів розроблені С.В. Коновець.

Цікавою також є система прийомів формування цілеспрямованого сприйняття живописних якостей кольору, яку запропонував Ю.В.Коробко [7]. Ця система базується на дослідженні кольорових контрастів і розвитку асоціативного мислення. Л.І.Ефремова в своєму дослідженні запропонує схему сприйняття творів образотворчого мистецтва на різних рівнях пізнавальної діяльності, яка дозволяє на різних етапах впливати на активність творчої уяви. Треба зазначити, що всі сучасні методичні системи направлені на активізацію творчого інтересу студентів які дозволяють вибирати і адаптувати вправи до конкретних умов. Завдання

розроблені з врахуванням сучасних тенденцій в мистецтві. Це сприяє творчому розвитку студентів.

Висновки. В умовах євроінтеграції вітчизняна освіта повинна досягти нового рівня і гармонізувати підготовку вчителів, збагатити кращими надбаннями європейського досвіду. Сьогодні вже аксіоматичним є твердження, що творчі можливості, закладені у кожній людині природою, на певному етапі мають бути педагогічно керованими, оскільки саме вчитель може значною мірою професійно створити підґрунття формування естетичного сприйняття особистості та визначити напрямок цього процесу. При формуванні естетичного сприйняття як професійної якості у студентів художньо-графічних факультетів педагогічних ВНЗ, необхідно враховувати особливості формування особистості вчителя образотворчого мистецтва і вирішення таких психологічно-педагогічних завдань:

- формування естетичних і художньо-педагогічних інтересів майбутніх вчителів образотворчого мистецтва;
- активізація естетичних, пізнавальних і художньо-творчих потреб особистості;
- активізація психолого-педагогічних механізмів, які сприяють формуванню естетичного сприйняття особистості;
- розкриття і розвиток творчих можливостей студентів;
- розвиток здібності до глибокого аналізу і оцінки творів мистецтва;
- розкриття в ході навчання задач, змісту, форм, засобів і методів формування естетичного сприйняття;
- формування естетичного світогляду, етичних та естетичних якостей;
- формування фахового естетичного мислення;

Список використаних джерел

1. Акмеология: учебн. пособ./ А.Деркач, В.Зазыкин. –С.Пб.:Питер, 2003.–106 с.
2. Барабанщиков А.В. Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов и задачи секции педагогической высшей школы педагогического общества РСФСР / Профессиональное мастерство преподавателя высшей школы: Материалы семинара, проведенного 27-28 ноября 1979г. в г. Орджоникидзе.– М., 1980.– С.4-23.

3. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. – 332с.
4. Євдокимов В.І., Пономарьова Г.Ф., Покраєва Л.Д., Луценко В.В. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції. Навч.посібник – Харків: ХОНМІБО, 2006. – 204с.
5. Кайдановська О.С. Творча особистість учителя і проблеми теорії і практики. Н.Гузій/ О.Кайдановська // Значення емоцій у формуванні художньо-творчих здібностей студентів. – 2000. – №4. – С.51-58.
6. Кір'ян М.М. Проблемні аспекти формування естетичних почуттів у студентів – майбутніх вчителів у рамках рішення основних естетичних завдань вищої школи // Інновації в сучасному педагогічному процесі: теорія та практика: Збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луганськ, 21-22 грудня 1999р.)/ За ред.С.Я.Харченка. Ч.І. – Луганськ: ЛДПУ, 2000. – С.75-80.
7. Коробко Ю.В. Формирование целенаправленного восприятия живописных качеств цвета в работе с натуры у студентов художественно-графических факультетов: Автореф.: дис..доктора пед. наук 13.00.12// Ю.В.Коробко; Кубанский гос. ун-т.– М., 2005. –16с.
8. Кузовльов В.П. Преподавание в вузе: наука и искусство// Педагогика. – 2000. – №1 – С.52-57.
9. Кульчицький О. Світовідчуття українця// Українська душа. – К.:Фенікс, 1992. – С.51-57.
10. Куражева Н.В. Проблема сотворчества в восприятии художественного произведения.//Весник ЛГУ. – 1988. – №2. – С.33-38
11. Лозова В.І., Троцько Г. В.Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник/ Харк.держ.пед.ун-т ім.Г.С.Сковороди. – 2-е вид. випр. І доп.– Харків: «ОВС», 2002. – 400с.
12. Наконечна О.П. Естетичне і сучасний контекст тлумачення/Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності.– К. 2003. – №11. – С.324-330.
13. Слостенин В.А., Чижикова Г.И. Введение в педагогическую аксиологию: Учеб.пособ. для студ. Высш.пед.учеб.заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192с.

14. Соколов М.В. Формирование профессиональной направленности студентов художественно-графических факультетов на занятиях декоративно-прикладным искусством: автореф. дис. на соискание док. пед. наук: спец. 13.00.02 «Методика преподавания». – М., 2002. – 20с.
15. Храмова В.Л. до проблеми української ментальності // У пошуках української душі. – К.: Фенікс, 1992. – С.35-47.
16. Цой І.М. Художественно-интегративная модель формирования эстетического восприятия у студентов колледжа культуры и искусств // Вісник Луганського педагогічного державного університету ім. Т.Г.Шевченка. – 2000. – №1. – С.263-268.ил..

*І.І. Киричок,
Ніжинський державний
університет*

ПЕРСОНАЛІСТСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Автор статті характеризує філософські засади персоналізму, розглядає тему особи та особистості з позицій філософів російського зарубіжжя на початку ХХ ст. М.Бердяєва та Л.Шестова. Велику увагу приділено аналізу богошукання як важливого шляху самовизначення та самореалізації особистості, коли пошук Бога стає пошуком себе, своєї людяності, актуалізацією нових вимірів свого буття.

Ключові слова: персоналізм, антропологія, особистість, буття, онтологічний, богошукання, трансценденталізм.

Автор статьи характеризует философские основы персонализма, рассматривает тему osoby и личности с позиций философов российского зарубежья начала ХХ в. Н.Бердяева и Л.Шестова. Большое внимание уделено анализу богоискания как важного пути самоопределения и самореализации личности, когда поиск Бога становится поиском себя, своей человечности, актуализацией новых измерений своего бытия.

Ключевые слова: персонализм, антропология, личность, бытие, онтологический, богоискание, трансцендентализм.

The author of the article characterizes philosophical principles of personalism, considers the subject of the individual and the personality in the views of the Russian philosophers M.Berdyayev, L.Shestov. Attention is paid to the analysis of «God-seeking» as an important means of self-actualization of the personality when search for God become search for one's humanity, actualization of the new dimensions of one's being.